

Sanat ve Ödül

Nejat Arif Merey

Bir değer yaratmanın vazgeçilmez metotlarından birisi de ödüllendirmektir. Sanat eserinin değeri çeşitli kriterler ile belirlenebilir. Yaptığı etki, estetiği, ifadesindeki açıklık, arkasındaki emek, sanatçının toplumsal duruşu, zamana direnmesi, özgünlüğü, eğlendirmesi... Bu liste uzayıp gider. Bir spor yarışmasında veya şans oyununda kazanan ve kaybeden bellidir. Ama yaratıcı bir işi mükafatlandırmak çok daha karmaşık bir iştir. Bir yaratıcı eser aynı kategorideki başka bir eserden daha iyi olabilir. Ama neye göre? Estetik veya ahengine göre mi? İçeriğine göre mi? Yaratıcılığı mükafatlandırmak çok zor bir iştir. Belli bir olgunluğa ulaşmış sanatçı aslında kendi başına yarattığında en iyisi olmuştur zaten. Yaratıcı ödüllerin kazananları vardır ama kaybedenleri yoktur. 'Önemli olan katılmaktı.' cümlesi diğer mecralarda bir teselli olsa bile yaratıcı mecralar için gerçekten doğru bir tespittir. Yaratıcılık ödülleri veren organizasyonlara 'yarışma' kelimesini yapıştırmayı uygun bulmuyorum çünkü yaratıcılığı net bir şekilde ölçmek imkansız bir şey.

Ödüllendirmek, destek vermek, motivasyon yaratmak, bir ekolü geliştirmek, bir mesajı yaymak açısından çok önemli bir ritüeldir. Ödüllendirmenin kendisi de bir tiyatro veya performans eseridir. Ödüllendirerek hem seyircide hem de yaratıcıda hayat boyu kalacak bir an yaratılır. Ödülle bir mesaj verilir ve bir standart belirlenir. Bir yaratıcı için en küçük ödül anı bile kendisini geliştirmek için büyük bir motivasyonel enerjidir. Yaratıcı insan için ödül kazanmak hissiyatından çok bir kabul görme sembolüdür. Ödül vermek kitleler için kültürel bir gerçekliği belirleyen eylemdir. Ödül alan eserin de sanatçının da değeri artar, görünürlüğü katlanır. Ödül aynı zamanda sanatçıya yapışır. Daha sonra istemese bile o ödülü almak seyircinin gözünde sanatçının duruşunu belirler.

Sanatta ödüllendirme süreci net olmayan ve diğer somut konulara oranla çok daha gergin, yorucu, rekabetçi bir durumdur. Ödülün ölçeği ve tanınmışlığı ne kadar büyükse eser ve sanatçı dışındaki faktörler sonucu manipüle etmek için devreye girer. Dışarıdan gözükmez ama sanat ödülllerinde karar verme tartışmasına dahil olmak gerçekten politik bir zeka, rekabetçi bir hırs ve dayanıklı bir sinir gerektirir. Süreç ne kadar ciddiye alınırsa gerçek rekabet de ödül verenlerin arasında yaşanır. Coşkulu anlar yaşanır ve verimli tartışmalar yapılır. Tabii ki hayat boyu dostluklar bozulabilir, siyasette bile görülmeyecek derecede çirkin davranışlar sergilenebilir. Bazen yaratıcı bazen ise düşmanca kampaşmalar ortaya çıkabilir. Sonunda bu anlardan kültürel değerler ortaya çıkar.

Kendi hayatımdan örnekler verebilirim. Öncelikle her ne kadar küçük de olsa sinema fakültesinde iken öğrenci işime aldığım belgesel ödül daha sonra bu konuya eğilmemde etkili oldu. Gerçekten beklemediğim kadar büyük bir tatmin ve motivasyon verdi. Sinema fakültesinde öğretilen önemli bir kural eserde çalışanların ve destek

olanların isimlerini doğru bir şekilde jeneriğe konulması gerektiği idi. Gerçekten de filmin sonunda yapımla ilgili olmayan kimselerin jeneriği okumadığı bilinse bile isimlerinin kaydedilmesi emek verenler için çok önemlidir. 'Film emekçileri para için değil, o kredi için çalışır' derdi yapım öğretmenlerimiz. Şimdi internet olduğu için o krediler bir yapım emekçisi için daha da önemli hale geldi.

Yüksek lisans mezuniyetime yakın ve sonrası Hollywood endüstrisinde çalışırken benim iki kere Oscar adayları için oy verme şeklini görme şansım oldu. O ödülün seçilme şeklini burada anlatayım. Oscar ödülleri 'Academy of Motion Picture Arts and Sciences' tarafından verilir. Hollywood endüstrisi geleneksel olarak uzun yıllardır Oscar Ödülleri ile her sene Amerika Birleşik Devletleri adına dünyaya bazı mesajlar verir. Stüdyolar zaten daha yapılma aşamasında önemli ödüllerin adaylarını hatta bazen kazananlarını çoktan belirler. Bazen bunun için yıl boyunca istatistik araştırmaları yapılır. Oscar seremonisi ise bu mesajların tiyatrosudur. Fakat seremonide görülen 24 rekabet kategorisi dışında bir sürü ödül daha verilir. Oy vermeleri için bugün on bin kişinin üzerinde bir kitleye form gönderilir. Benim çalıştığım zamanda sanırım bu sayı altı bin kişi idi ve form kırmızı bir biletle beraber kitap olarak gelirdi. Bu insanların büyük çoğunluğu formu doldurmaz. Form da o kadar uzundur ki bir çoğunun hepsini dolduracak vakti ve bilgisi zaten yoktur. O an endüstride önemli pozisyonlarda olan aşağı yukarı iki yüz kişi ciddi olarak tüm formu doldurur. Fakat genelde oy verenler en önemli kategorileri işaretledikten sonra formu doldurmaları için güvendikleri asistanlarına verirler. Eminim ödül alacaklar PGA (Producers Guild of America), DGA (Directors Guild of America), ACE (American Cinema Editors), SAG-AFTRA (Screen Actors Guild - American Federation of Television and Radio Artists) gibi meslek loncalarında tartışılır. Yani sonuçta eserin kalitesi veya sanatçının ustalığı dışında birçok faktör devreye girer. İlk Oscar'ını almış sanatçının genelde tabiri caiz ise 'başı döner'. Böyle büyük bir ödül özellikle genç sanatçılar için ego sarsıcı bir deneyimdir. Bu endüstride bilinen bir durumdur ve bir süre normale dönene kadar sanatçıya tatil verilir, garip davranışlarına anlayış gösterilir ve duayenler kendisini desteklerken normale dönmesi için kırılcı olmayan nasihatler verirler.

Tabii ki bu ödül bile bazen reddedilir. Mesela Hollywood'da Cohen Kardeşler'e stüdyolar kendi işlerinin montajını yapma hakkı tanımıştır. (Hollywood stüdyo sisteminde belli bir başarı ve para getirmiş insanlara bazı izinler tanınır.) Ama emekçileri kırmamak, montaj işini küçümsememek için jenerikte 'Roderick Jaynes' isimli gerçekte olmayan birini bir montajcı olarak yazarlar. Ya da bir derste bana anlatıldığı üzere 2008 yapımı 'Slumdog Millionaire' filminin gerçek yönetmeni Hindistanlı biriydi. Fakat filmin ilk montajını görünce filmin oryantalist bir mercekte Hindistan halkını gösterdiğini anlamış ve isminin kaldırılmasını istemiştir. Filmin yönetmenleri olarak muhtemelen biraz yardımcı olmuş olan Danny Boyle ve Loveleen Tandan gösterildi. Sonunda 2009 'en iyi yönetmen' Oscar ödülü Danny Boyle'a verildi. Bu öykü gerçek ise bence asıl yönetmen doğru bir şey yaptı. Eğer o ödülü alsaydı ülkesinde halkı tarafından hep kötü gözle

anılacak, kendi insanını aşağılamış bir fırsatçı olarak hatırlanacaktı. Yaratıcı kişi bir ödül alırken dikkatli olmalıdır.

Türkiye’de başta sinema için olan ‘Antalya Altın Portakal Film Festivali’ yanında sanatın hemen hemen her konusu için küçük veya büyük çaplı köklü ve samimi ödül veren oluşumlar var. Türkiye’de büyük tartışma konusu olan iki büyük küresel ödül vardır. Birisi ‘Cannes Film Festivali’ diğeri ise ‘Nobel Edebiyat Ödülü’. İkisi de küresel ideolojinin baskın olduğu dünyada çok ciddiye alınan etkinliklerdir.

Cannes Film Festivalinin küresel ölçekte daha entelektüel ve profesyonelliği daha öne çıkartan bir imajı vardır. Aynı zamanda batı küreselciliği yanlı politik bir organizasyondur. Ülkemizden ‘Altın Palmiye’ alan sanatçılar içinde en bilinenleri Yılmaz Güney ve Nuri Bilge Ceylan’dır. Yılmaz Güney ‘Yol’ filmi ile 1982 yılında bu ödülü Costa Gavras ile beraber ortak almıştır. Bence ödülü hak eden isim Şerif Gören’dir. ‘Yol’ filmi önemli bir filmidir ve Şerif Gören çok yetenekli ve önemli bir usta sanatçıdır. Ama o zamanlar Yılmaz Güney’e ödül verilmesi filmin kalitesi ile ilgili değil, tamamen siyasi ve taraflı bir seçimdir. Nuri Bilge Ceylan ise 2003 yılında ‘Uzak’ filmi ile ilk ödülünü aldı ve daha sonra 2008, 2011 ve 2014 yılında tekrar ödüllendirildi. Nuri Bilge Ceylan gerçekten iyi bir autor (filmin senaryosundan montajına yaratıcı kontrolü olan) yönetmendir. Görselinden anlatım tarzına kadar çok gelişmiş bir lisan sunar. Genel seyirci için filimleri ağır gelebilir ama işin detaylarını bilen izleyiciler ne kadar detaylı ve derin bir anlatım sunduğunun farkındadırlar. Gerçekten işin içine politika girmiş olsun veya olmasın eserleri bu ödülleri hak edecek kadar kalitelidir. İşin profesyoneli ve entelektüel insanlar bu kaliteyi hemen farkederek.

Nobel Ödülü dünyanın en prestijli ödülllerinden birisidir. Çok önemli üç pozitif bilim (fizik, kimya ve sağlık) kategorisi, üç tane de sosyal bilim kategorisi (edebiyat, barış ve ekonomi). Pozitif bilim konusu hakkında bilgim yok ama sosyal bilim kategorisi tarihi boyunca tamamen siyasi ve taraflı olmuştur. Kuzeybatı Avrupa’nın yumuşak gücü olarak kullanılmıştır. Alfred Nobel 1853 Kırım Savaşı’nda Rusya için deniz mayınları geliştiren bir babanın oğludur. Kendi kariyerinde başta dinamit olmak üzere, makineli tüfek mekanizmaları, patlayıcılar ve silahlarda kullanılan kimyasallar ile zengin olmuştur. Bir Fransız gazeteci kendisi hakkında manşeti ‘Ölüm taciri öldü’ olan sahte bir ölüm haberi yazar ve Nobel bu yazıyı görür. İmajının ne kadar kötü olduğunun farkına varınca da vasiyetinde serveti ile bu ödül töreninin düzenlenmesini ister. 1895 yılında ölür ve 1901 yılında ilk Nobel Ödül töreni beş kategori ile gerçekleşir. 1969 yılında altıncı kategori olarak ‘ekonomi’ eklenmiştir. Sosyal bilimler ödülleri zaman zaman gerçekten kaliteli eserler yaratmış insanlara verilmiş olsa bile arkasında hep sosyo politik bir ajanda ve ideolojik bir dayatma olmuştur.

Nobel Edebiyat ödülleri en meşhur siyasi hikaye 1970 yılında ‘Gulag Takımadaları’ kitabı ile ödülü kazanan Aleksandr Soljenitsin’e aittir. Kendisi sistemi eleştirdiği için bir süre hapis yatmış bir Sovyet vatandaşıdır. Gerçekten anti komünist bir nefretle yazdığı kitap daha sonra birçok yakınının ve tarihçinin anlattığı ve kabul ettiği

gibi uydurma ve abartı anılar ile doludur. Kitap Sovyet Rusya'da yasaklandığı halde İsveç'te Nobel Ödülü'ne layık görülür. Bu kitaba verilen Nobel Ödülü Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin aldığı en büyük imaj fiyaskosunu yaratır. Dünya için komünizm artık karikatürize edilmiş bir baskı rejimi olarak görünür. Soljenitsin ödülü aldıktan sonra devlet ile bir takım sıkıntılar yaşar ve sonunda sınır dışı edilir. Anti komünist duruşundan vazgeçmese bile batıdaki iki yüzlülüğü görür ve batı dünyasını eleştirmeye başlar. 1990'da ülkesine döner ve Sovyetler Birliği'nin çözülme sürecinin ne kadar acılı, zor ve adaletsiz olduğuna şahit olur. Ama artık çok geçtir, yazdığı abartılar toplumuna büyük acılar yaşatan bir sürece zemin hazırlayan en önemli propaganda materyalleri olmuştur. Sonuçlarına şahit olmuş ve her ne kadar çırpınsa da dünya tarihine fırsatçı bir propaganda sanatçısı olarak ismini yazdırmıştır. Aslında yazar zaten var olan bir siyasi trendin aktörü olmuştur.

Yakın zamanda benim de beğenerek izlediğim siyasi analist Glenn Diesen'in Youtube kanalına davet ettiği akademisyenler ile beraberce tespit ettiği bir durum yaşanmıştır. 1960 larda batıda özellikle Fransa'da entelektüellerin sol ideolojiyi savunur gibi görünseler bile Sovyet sisteminin totaliter bir sistem olmaktan çıkamayacağı algısını yarattıklarıdır. Halbukisi aslında dışarıdan düşmanca müdahale olmasa ve içeride Sovyet yönetici sınıfının devrimden yorulup isteksizleştiği kabul edilebilseydi çok daha huzurlu ve eşit bir dünyada yaşayabilirdik. Tabii ki bu iki yüzlü tutum fark edilebilen bir durumdu. Soljenitsin olayından çok önce 1964 yılında Jean Paul Sartre Nobel Edebiyat ödülünü reddetmişti. Geriye bakıldığında kendisi o dönemin en önemli düşünürlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Zaman ilerledikçe Nobel'in sosyal bilim ödülleri örtülü bir propaganda olmaktan çıkıp pervasız fiyaskolara imza atmıştır. 2001 yılında barış ödülü Birleşmiş Milletler genel sekreteri Kofi Annan'a verilirken dünya bitmeyen savaşlar dönemine giriyordu. 2009 yılında barış ödülü Amerikan başkanı Barack Obama'ya verildi ki kendisi bile bu duruma şaşırı. 2016 yılında Bob Dylan'a edebiyat ödülü verildi. Sanatçı ödülün zamansızlığı ve alakasızlığının farkında olduğu için uzun süre sessiz kaldı. Sonra Nobel Akademisi'nin zoru ile isteksiz bir açıklama yaptı. 'Küresel ısınmanın dünyanın en büyük sorunu' olduğunu savunarak Amerika Birleşik Devletleri başkan adayı Al Gore'a 1999 yılında verilmiş olması gereken ödül, başkanlık yarışını kaybettikten çok sonra 2007 yılında bir teselli (ve örtülü bir kurumsal pişmanlık) ödülü olarak verildi. Ödül listesine baktığınızda fark edebilirsiniz ki artık bu ödüller bir parodi halini almıştır.

2006 yılında Nobel edebiyat ödülü Türk yazar Orhan Pamuk'a verildi. Nobel Akademisi'nin açıklamasına göre "doğduğu kentin hüznünlü ruhunu ararken kültürlerin çatışması ve kaynaşması için yeni simgeler bulan" yazar olduğu için. Bence Orhan Pamuk çok iyi bir yazardır. Titiz araştırma yapar, gözlemi güçlüdür, detaylara dikkat eder, hislidir ve içinde yaşadığı toplum ile dertlenir. O ödülü almasındaki asıl neden ise herkesin bildiği gibi o meşhur siyasi cümleyi kurması olmuştur. Bu cümle kendi toplumunun tarihini sömürgecilerin görmek istediğine indirgeyen, ülkesinin imajına zarar

veren ve tarihin koskocaman bir bölümünü dışarıda bırakarak gerçekliğini çarpıtıran bir mesajdı. O ödülü almak için böyle bir şey söylemesi gerektiğini ve söylediklerinin kendisine yapıştıracağı ideolojik kimliği bile bile bunu yaptı. Fakat sonuçta Türkiye için iyi oldu. Ben kendim turizm işi yaparken sırf Orhan Pamuk'tan etkilendikleri için İstanbul'a gelen birçok turist ağırladım. Soljenitsin'in aksine yurtdışında Türkiye'nin imajının Orhan Pamuk sayesinde çok iyi yönde geliştiğine şahit oldum. Aslında bence içinde bulunduğu tek kutuplu pazarlama çağının gereklerini iyi anlayıp tepki alacağını bile bile sanatsal kişiliğini riske atıp cesur bir hareket yaptı. Zaten o cümlesi yüzünden ne Türkiye'ye bir zarar geldi, ne de bu toplum kendisini anlayışsızlık ile cezalandırdı. Bilakis hem ekonomik hem de imaj olarak ülkesine faydalı oldu. Diğer bir sürü sanatçının aksine kendisi de bu mevzuyu uzatıp daha fazla kişisel fayda sağlamaya çalışmadı. O açıdan iyi bir yazar ve bir pazarlama dehası olarak tarihe geçecektir. Orhan Pamuk'a bir nevi Nobel Ödülü verilmedi, kendisi o ödülü almayı becerdi.

Yaratıcı ödüller çoğu zaman bu ödülü verenler için de çok güzel sonuçlar yaratır. Yine kendi hayatımdan bir örnekle bunu ifade edebilirim. Dört jenerasyondur sanat koleksiyonu yapmış bir ailenin ferdiyim. Babam Ahmet Arif Merey 70 li yıllardan beri bu koleksiyonu ciddiye almış, geliştirmiş ve profesyonel bir çerçeveye oturtmuştur. Ben de koleksiyonla ilgilendiğim için yıllardır özellikle resim olmak üzere görsel sanatın bir çok alanında bulundum. 2000 – 2020 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde babam yıllık ödüllü resim ve heykel yarışmaları düzenledi. Katılımda okulun öğrencisi olmak dışında bir kısıtlama veya sınırlı bir sayı yoktu. Ben de ülkede olduğum zamanlar bu ödüllerin bazı seçim süreçlerine katıldım. Prensip olarak gerçek oy verme işini hocalara bırakır, sorulursa yorum veya oy verirdik. Bugün geriye baktığımızda başarılı bir kariyeri olmuş bir sanatçının portföyünde 'Merey Ödülü' yazısını görmenin hazzını tarif edemem. O zamanlar öğrenci olan bazı sanatçılar bu ödüllerin kendilerine ne kadar büyük bir motivasyon olduğunu daha sonraları ifade ettiler. Akademi için de her yıl kendi kendini anlaması ve tartışması için bir fırsat olmuş oldu. Ben bazen hocaların tartışmaları sırasında odada bizzat bulunduğum için işi ne kadar ciddiye aldıklarını biliyorum. Bütün bu tartışmalar aslında yerel sanatın gelişmesine ve görsel ifadenin güçlenmesine büyük etkileri olan çok önemli olaylardır. Bugün kataloglara baktığımda genel olarak 20 sene içerisinde sanatın nasıl bir değişim geçirdiğini ve yüzlerce farklı görsel ifadeyi bir çırpıda görebiliyorum. Neticede sanat için ödül vermek bir kriter belirleyen değil, bir katalizör görevi gören faydalı bir eylemdir.